

Григорій Клочек,
*доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри української
філології та журналістики,
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

ФЕНОМЕН ФЕОДОСІЯ РОГОВОГО: ОСОБЛИВОСТІ ТАЛАНТУ ТА ПОЕТИКИ

Романи Феодосія Рогового «Свято останнього млива» та «Поруки для батька» вражають своєю незвичною манерою, яка була формою самовираження небуденної творчої особистості. У відомій сентенції Григора Тютюнника, у якій стверджується, що «немає загадки таланту – є вічна загадка любові», міститься основна таємниця таланту Феодосія Рогового.

Проте, погоджуючись з такою афористично висловленою думкою Григора Тютюнника, відзначимо: категорія «художній талант» з наукового погляду містить чимало інших складових частин. Враховуючи найбільш характерні особливості творчої манери автора «Свята останнього млива», відзначимо основні, на нашу думку, «загадки» його таланту, які проявлені в його творах, та спробуємо їх стисло охарактеризувати.

Перша загадка таланту – «вічна загадка любові» – криється у глибокій любові Феодосія Рогового до втраченого Посулля як до своєї малої батьківщини. У цьому я переконався, коли в кінці серпня 1991 року поїхав до села Устимівка, що в Глобинському районі (тепер Кременчуцькому районі) на Полтавщині, з метою зібрати матеріал для сценарію фільму про Феодосія Рогового. Сценарій замовило республіканське телебачення – там з'явилась ідея створити серію телефільмів, щось на зразок літературних портретів чинних українських письменників. Багатогадинне спілкування з письменником, який учителював у місцевій школі і водночас писав романи, один із яких пізніше відзначений Шевченківською премією, уможливили зрозуміти головний

чинник, який привернув його до письменницької праці: ностальгія за рідними місцями, затопленими рукотворними морями.

Величезна частина нашої землі – тільки одне Кременчуцьке море затопило десь 270 тис. га землі – пішла б у небуття. «У 1956 році на Дніпрі розпочалося будівництво Кременчуцької ГЕС, – пише з цього приводу Іван Дзюба. – Воно велося ударними темпами, ударними ж темпами створене Кременчуцьке море. – одне з низки тих, що змінили ландшафт Придніпров'я. Затоплено й знищено не просто сто тисяч гектарів родючих земель і розкішних луків, мальовничі плавні, – вигублено десятки стародавніх сіл серцевинної України, де дихала родова пам'ять і національні традиції; завдано тяжкої кривди ста тисячам селян виселенців.

Це була глуха, безмовна трагедія, похована за пропагандистською завісою гасел про дешеву електроенергію, піднесення побуту селян, яких переселяють у кращі будинки та умовини... Цю трагедію, житейськими і духовними масштабами співмірну з Чорнобилем було замовчано і забуто, забутою вона залишається й нині. Одним з небагатьох, хто намагався розповісти про неї Україні, був Феодосій Роговий» [1, с. 8].

Романи Ф. Рогового зберігають пам'ять про затоплений край. Кожним словом, кожним реченням своїх творів він ніби намагався достукатися до серця читача, щоб сказати йому: аби ж ви знали, який то був чарівний край, край безмежного простору, чистої, цілющої для здоров'я води, неляканих птахів, соковитих трав.

У народу фактично відібрали й затопили найкращі – бо ж дотичні до прекрасної і могутньої ріки! – землі. Серед тисяч людей, зірваних зі своїх місць, які потім страждали від ностальгічної пам'яті, Феодосій Роговий був чи не найбільшим страдником. Врешті-решт цей щоденний і щохвилинний біль зробив його письменником. Від нього він підсвідомо намагався звільнитися через свою творчість. Спогадально повертаючись до своєї втраченої малої батьківщини, він немовби вдруге переживав проведені тут дитячі та юнацькі роки. Тільки тепер удивлявся у рідний край, у його людей з висоти своєї

зрілості та неабиякого людинознавчого таланту. То була реліктова земля з реліктовими водами, рибами, травами, вербами, з людьми, які, хоч і жили в XX столітті, все ж несли у своєму світобаченні, мові, мисленні, почуттях, звичаях, побуті прадавню українську архетипність. Роговий був переконаний у винятковості порічковиків, глибоко цінував їх за міцну українськість.

Любов Ф. Рогового до свого втраченого Посулля вражає. Чесно кажучи, такої сили почуття любові до рідного краю, до материзни в українській чи в будь-якій іншій літературі важко зустріти.

Звичайно, значимість художнього таланту вимірюється глибиною любові. Чим глибша, чим сильніша любов – тим активніше вона потребує вираження. Тим адекватніші форми вираження вона породжує. Вираження ж через художнє слово, художній образ є найповнішим.

Думаємо, що Посуллю, порівняно з тими землями, які були затоплені Каховським, Канівським чи Київським морями, просто, скажемо так, поталанило – пам'ять про цей втрачений земний рай залишилася. Поталанило тільки тому, що воно – Посулля – виростило і відправило в світ Феодосія Рогового.

Друга «загадка» таланту полягає в невідступному прагненні висловити Правду. Про цю особливість таланту висловився Тарас Шевченко у своєму зверненні до музи:

Не покидай мене. Вночі,

І вдень, і ввечері, і рано

Витай над мною і учи,

Учи неложними устами

Сказати правду.

Така особливість таланту безпосередньо залежить від здатності бачити суть речей та явищ. Не просто бачити, а бачити глибинно, розуміти явище системно навіть на безпомільному інтуїтивному рівні.

Зараз дослідники мають можливість познайомитися з історією видання «Свята останнього млива» – неймовірно складним, завдовжки десять років

шляхом до читача. Численні «внутрішні» рецензії, автори яких перестраховувалися, повчаючи письменника творити відповідно до канонів «соціалістичного реалізму». А це для митця означало зректися власних принципів, тобто відступити від Правди, яку він відчував завдяки своїй проникливості в суть речей та явищ, тобто завдяки своєму таланту. І він не відступив, не зрадив своїм принципам, хоч це й коштувало йому здоров'я.

Третя загадка таланту стосується своєрідності поетики митця. Книги Феодосія Рогового вражають незвичною манерою. Це по-справжньому елітарне письмо – чогось подібного в тогочасній українській прозі не було, незважаючи навіть на те, що деякі письменники, яким, вочевидь, не давала спокою всесвітня слава Габріеля Маркеса, один за одним випускали у світ т. зв. «химерні» романи. Насправді, створюючи свої «химерії», вони прагнули знайти хоч якийсь вихід із того спримітизованого белетризму, в якому опинилися, дотримуючись соцреалістичних дороговказів.

Елітарність стильової манери Феодосія Рогового мала зовсім інше походження. Вона була формою природного самовираження небуденної творчої особистості. Це зовсім не говорить про виключну доморощеність його поетики. Ні, «потік свідомості» Джойса і «потік почуттів» та «гра в бісер» Германа Гессе – ці, поза сумнівом, найавангардніші відкриття європейської поетики XX століття – дійшли до загубленої у степовій Полтавщині Устимівки. Проте тут вони потрапили до такої туземної мовно-образної стихії, так закружляли в ній, що враз позбулися своєї шотландської та німецької ідентичності і почали існувати в новому стильовому утворенні.

Своєрідний стиль Феодосія Рогового – це новонароджена форма, яка уможливила відобразити важливий масив українського життя. Письменник не прагнув зробити свої твори читабельним через те, що звичайний белетризм перебував в абсолютній суперечності з його потребою висловити художнім текстом лише йому одному досяжні смисли. І якщо письменник відчуває потребу в художньому вираженні тільки йому доступних смислів, якщо він переконаний у їхній значущості, якщо відчуває свою місію у відкритті нового

духовного космосу – тоді він ігнорує наявні стильові канони і творить власну поетику. На це спроможні тільки внутрішньо незалежні і сильні творчі особистості. Так з'являється новаторство у формі.

Пишучи про своїх земляків, Феодосій Роговий використовував отриманий від долі шанс зрозуміти душу рідного народу, яка відкрилася йому немовби в законсервованому, збереженому від «впливу цивілізації» стані. Його художнє письмо дуже слабо трималося за наскрізну зовнішньо-подієву фабулу, а прагнуло якомога повніше зафіксувати в собі рух почуттєвих станів «древніх порічковиків», їх рефлексій, смислових реакції на навколишній світ. Цього досягав за допомогою щільного, інформативного, завжди свіжого слова, сприймання якого приносить високу читацьку насолоду і весь час наводить на думку про зблиски геніальності майстра, здатного так володіти словом.

Письменник вдався у «Святі останнього млива» до цікавого літературного прийому – створення атмосфери первісності: первісності природи і первісності людини. Складається враження, що населення Мокловодів (це древнє село, яке є чи не найголовнішим «героєм» епосу Ф. Рогового) живе поза часом, до якого ще не дійшла сучасна цивілізація. Це, звичайно ж, оманливе враження. Смысл такого прийому якраз і полягає в тому, щоб отримати можливість економніше, точніше показати народну мораль без сучасних нашарувань. Тому «Свято останнього млива» – це ніби прорив до першооснов народного, національного духу, викликаний бажанням дослідити його, зафіксувати перед тим як він – разом із древніми Мокловодами – зникне назавжди, як величезна селянська Атлантида.

Виходячи зі сказаного, задамося питаннями, якими Любов Зубак завершила статтю про Рогового: «Чи піднімемося духовно бодай настільки, щоб відчуті потребу перечитати романи Феодосія Рогового? Чи зуміємо перевидати їх такими, якими вони були написані, – ще не пошматованими переляканими редакторами? Чи вистачить нас на те, щоб зуміли зрозуміти й оцінити глибинні смисли, якими нуртує проза цього блискучого прозаїка-авангардиста, що народився і жив у провінції і помер зовсім не в Парижі?» [2].

Список використаних джерел

1. Дзюба Іван. Високо поцінований і мало прочитаний. *В житті я не взяв жодної фальшивої ноти. Бібліографія. Творчий доробок Ф. Рогового / Укладач Ю. Роговий.* Житомир, Київ; «Українська літературна газета», 2021. С. 8.
2. Зубак Любов. До літературного портрета Феодосія Рогового. *Українська літературна газета.* 2024. № 9 (365).